

**ЦОНЧО РОДЕВ
РАДА, ДЕВОЙКАТА С ХИЛЯДА
ОСЕМСТОТИН И ТРИМА
БАЩИ**

chitanka.info

*При това и 1000 жители и деца...
разнасяли под град от куршуми вода на нашите
войски и даже на стрелците от първа линия...*

Граф Н. П. Игнатиев

Много по-късно Едуард Гаврилович Елерс обичаше да казва със смях, че съдбата, в съдружие с бога на войната, трудно е можела да избере по-неподходящ час, за да му поднесе тази изненада. Но тогава, когато чу необикновената вест от устата на унтерофицера Шчербин, никак, ама наистина съвсем никак не му беше до смях.

То се случи на 11 август 1877 година, когато на Шипка вече трети ден се водеше незапомнена битка. Не, никаква битка не беше това, а същински земен пъкъл! Заела околните височини, турската артилерия сипеше огън и желязо върху непокорния връх. Балканът се тресеше, люшката се под нозете, там, където се разбиваха турските снаряди, сякаш стотици вулкани изригваха камъни и пръст, ще речеш — самото небе се е сринало върху Шипка и е предало на гибел и унищожение всяко живо същество. Но щом турският главнокомандуващ Сюлейман повярваше, че се е отървал от проклетите защитници и изпращаше нагоре гъстия мравуняк на безчислените си войски, пред тях като духове на земята се изправиха пак руските солдати и българските опълченци и къде с куршуми, къде с щик или с камъни отново и отново прогонваха пълчищата му.

Осемнадесет такива турски атаки се бяха стоварили до този час върху позицията, а личеше, че Сюлейман паша^[1] няма намерение да спре и че ще поведе таборите^[2] си на нов щурм, за да изтръгне най-сетне онази победа, за която още предната вечер телеграфически се бе похвалил на султана в Цариград. И този път като че аллах обещаваще да се покаже милостив към пашата: бойците от Орловския полк се бяха стопили наполовина, българските дружини по численост вече бяха съвсем малко по-големи от роти, „Стоманената“, „Кръглата“ и някои други батареи бяха замлъкнали завинаги... Не беше по-добро положението и в 35-и Брянски полк, който преграждаше дясната страна на позицията срещу свежите алаи на Расим паша — вече

двадесет и осем офицери и шестстотин и седемдесет солдати от неговия състав бяха намерили геройската си смърт по склоновете на Шипка, а колко бяха умиращите и ранените — това никой не можеше да пресметне. Също и природата сякаш се бе отвърнала от славяните и подпомагаше османците — слънцето сипеше адска жегга над голия връх, а водата не стигаше дори да се промият раните на пострадалите...

Малко след пладне командирът на брянци полковник Едуард Гаврилович Елерс, озадачен от внезапното замлъкване на турската артилерия, престана да премята парчето олово в устата си (един опълченец, бивш хайдутин, го бе научил, че така по-лесно се изтърпява на жажда) и се заслуша. Да, канонадата бе престанала. Полковникът излезе от землянката си, вдигна до очи бинокъла и огледа местността отсреща. Двете височини пред погледа му — Волинска и по-далечната Малуша — бяха буквално залети в синьо и червено: цветовете на турските униформи и фесове. Опитният командир лесно пресметна наум — за следващата атака Расим паша престоляваше поне десет табора пехота и отделно многобройна черкезка^[3] конница. Не беше трудно да се разгадае замисълът на турското командване — в шестата за този ден атака пехотата на Расим паша трябваше да прегази останалия без артилерийска подкрепа и крайно изтощен Брянски полк, а конницата да избиколи позицията откъм североизток и да прекъсне пътя за Габрово... Полковник Елерс помисли за своите оредели роты и си каза, че този път май и да измрат до един, пак няма да спрат врага.

Той се върна в землянката и заповяда на полковния писар:

— Пишете бележка до генерал Столетов, Егор Алексеич. — И започна да диктува онова паметно писмо, което след години всички щяха да приемат като вопъл на командир, който е разбрал близката гибел на хората си. — „Кажете вярно...“

— Да започна ли с „Ваше превъзходителство“, Ваше високоблагородие? — попита писарят.

— Няма нужда от обръщение. Сега и на генерал Столетов не му е до официалности. Пишете: „Кажете вярно, ще ни дойде ли свежа помощ. Сега е два часът следобед. Не бива така да залъгваме войниците.“ Толкоз. Написахте ли? — Елерс подписа бележката и я подаде на майор Фомичев, началник-щаб на полка: — Да се отнесе веднага на Негово превъзходителство!

— Ще я отнеса сам — скочи на крака Фомичев. После обясни: — Хората ни са доведени до крайно изтощение, господин полковник. А след малко ще имат отново нужда от всичките си сили...

Майорът изтича навън. Не бяха още заглъхнали стъпките му, когато отнякъде долетяха призивните звуци на тръба, последвани веднага от глух вик на хиляди гърла.

— Започва се... — произнесе писарят Егор и се прекръсти.

Полковник Елерс оправи с привичен жест китела си и разкопча кобура на револвера. И точно в този миг на върховно напрежение съдбата и богът на войната му поднесоха своята изненада — в землянката се появи гигантът Шчербин и с ръка до козирката се обърна към него:

— Ваше високоблагородие, разрешете да доложам!

— Че започва деветнадесетата турска атака ли, унтерофицер? Това го разбрахме и ние...

— Не е за атаката, Ваше високоблагородие — поклати глава Григорий Дмитриевич Шчербин, а от светлите му очи бликаше луд смях.

— Тогава?

И тук било съдено Елерс да чуе последното нещо, което бе могъл да очаква:

— В полка бе намерена жена...

— Какво? Какво? Какво? — повтори на скоропоговорка командирът на брянци. Лицето и гласът му изразяваха пълно смайване. — Къде е тази жена, Григорий Дмитриевич? Доведете я начаса!

— Ето я, Ваше високоблагородие — рече в отговор гигантът. После потърси нещо не зад гърба, а зад крака си и го избута напред.

Беше едно седем-осемгодишно момиченце — босичко, с разкъсани прашни дрешки и с отдавна неизमितо кръгло личице, украсено само от две широко отворени очички с цвят на шоколад.

— Кой?... Коя е?... — започна объркано полковник Елерс. След това си наложи да се овладее, приклепна до детето и улови крехките му рамене. — Коя си ти, девойко? — попита.

— Рада — произнесе доверчиво момиченцето и офицерът отново се обърка: нищо не можеше да бъде по-нелепо в този ден на Шипка от това чуруликащо детско гласче.

— Чия Рада? — продължи да пита той. И като не получи отговор, запита по друг начин: — Как се казва баща ти?

Мълчание.

— А майка ти?

— Вълевица — изрече отново детето.

— Какво търсиш тук?

— Чичо Стъопа...

— О, господи!... — изпъшка шумно полковник Елерс.

— Разрешете аз да доложа — обади се отново унтерофицерът Шчербин. И когато получи съгласието на полковия командир, продължи: — Намерих малката при обход на позицията, Ваше високоблагородие, приласках я и можах да измъкна това-онова от нея. Тя наистина се казва Рада и е някъде от Енизаарско^[4]. Баща и е бил заклан от турците, когато отстъпвали, преследвани от Предния отряд на Негово високопревъзходителство генерал-фелдмаршал Гурко. После обаче, когато отрядът се оттеглил към Балкана след битките при Ески Заара^[5], майка й тръгнала с нея и с другите си деца на север. За нещастие някъде по пътя я изгубила в навалищата. Тогава я прибрал един от нашите...

— Чичо Стъопа — обади се на това място момиченцето.

— Доколкото разбрах от описанието на униформата му — продължи Григорий Дмитриевич, — този чичо Стъопа ще да е бил наш казак. Взел детето на коня пред себе си и го пренесъл чак някъде докъм Габрово.

— Имало до петнадесет-двадесет такива деца, Ваше високоблагородие, които отряд казаци спасили от клане — намеси се в разговора писарят. — Говореше се — казаците подкарали и една крава, да не остават сиротните дечица без мляко...^[6]

— И сега Рада?...

— Да, Ваше високоблагородие — рече гигантът. — Сега Рада обикаля по позициите и търси своя чичо Стъопа...

— Господи! — възкликна отново Едуард Гаврилович Елерс. — Че точно сега ли трябваше...

Той не успя да завърши. В землянката врълетя майор Фомичев и веднага извика:

— Турците развиват атаката си, господин полковник. Вече са в дола пред нашите предни позиции, а черкезите ни обхождат от север...

— После зърна момичето и ококори смаяни очи: — Какво е това?

Часът беше такъв, че никой не му отговори. Вместо това Елерс попита:

— Предадохте ли писмото ми на Негово превъзходителство?

— Тъй вярно, господин полковник. Ето отговора.

Командирът на брянци грабна бележката. На нея генерал-майор Николай Григориевич Столетов, командир на Българското опълчение и общ началник на Шипченската позиция, бе надраскал: „Свежа помощ, както на тебе ти е известно, няма. Вземи половин баталион, но знай, че ще се отслаби левият фланг.“^[7]

— Доведохте ли подкреплението? — попита Елерс.

— Тъй вярно. Оставих хората в укрытие тук, малко по-нагоре.

Турското „алла-а-ах“, примесено с честа пушечна стрелба, се чуваше вече съвсем наблизко. Полковникът нахлупи фуражката си, но преди да излезе, отдели още една минута за детето:

— Ти ще останеш тук — каза му. — Разбираш ли? Тук, при този чичо. Той се казва чичо Егор. Ще го слушаш и няма да показваш и нослето си навън. Че навън... да, навън е лошо, а ще стане и още по-лошо.

Веднага след тези думи той изскочи навън, последван от унтерофицера Шчербин. Още на първата крачка един турски куршум отнесе фуражката му, но полковникът сякаш изобщо не забеляза, че смъртта е минала тъй близо до него. С един-единствен поглед обхваща позицията. Прошепна си горестно „Началото на края...“ и с тези думи най-добре изрази онова, което виждаше. Защото турските пълчища вече бяха нахлули в предните окопи на полка му и там се водеше отчаян ръкопашен бой между тях и малцината защитници, на които пушките сега служеха само като тояги, защото нямаха нито един патрон за тях. Далеч вляво българските опълченци, които отбраняваха Орлово гнездо, не бяха в по-добро положение, защото виждаше се, че на градушката от куршуми отговаряха само с камъни, с труповете на загиналите си другари и със своята бодра песен „Шуми Марица...“ — нищо друго, ако не броим мъжеството им, не бе им останало. От другата страна, явила се вече в тил на брянци, черкезката конница приближаваше пътя за Габрово.

— Унтерофицер?

— Заповядайте, Ваше високоблагородие — изпъна се до него Григорий Дмитриевич.

— Изтичайте до първия боен ред и предайте нареждането ми хората да се оттеглят на втората позиция. Но там ако ще и да умрат до един, да не отстъпват нито крачка по-назад. Разбрахте ли? — После, сякаш изпитал угризения, добави: — Кажете им да се удържат само четвърт час, докато аз дойда със свежото подкрепление. Да, тъй им кажете.

Гигантът отдаде чест и нехаен към куршумите, втурна се надолу. Полковник Елерс го проследи донякъде, обърна се и забърза към критияето на изпратения полубаталион.

Не след дълго на позицията на 35-и Брянски полк положението стана вече не критично, а безнадеждно. Пехотата на Расим паша почти безпрепятствено прегази предния ред окопи и с тържествуващи викове „Аллах!... Аллах!... Аллах!...“ нахлу във втория. Брянци ги посрещнаха с последните си патрони, после им противопоставиха щиковете и прикладите си — последното оръжие, което им оставаше. Битката се превърна в ръкопашна и се водеше с еднаква стръв и ожесточение и от двете страни. Бойната линия постепенно се загуби: на места брянци удържаха напора и даже намираха сили да изтласкат надолу напиралите османски пълчища, другаде турците смогнаха да овладеят окопа и даже бавно-бавно изтикваха оределите редици на руските солдати.

На позицията цареше невъобразим хаос. Барутен дим засенчваше яркото августовско слънце, а разсееше ли се неговата чернилка, виждаха се вкопчени гърди срещу гърди мъже, застинали трупове на убити, разплискана по камъните човешка кръв и всичко това се огласяше от пушечни гърмежи, ругатни, проклетия, „Ура!“ и „Аллах!“, стенания на ранени и умиращи, грохот на търкалящи се камъни...

Постепенно и за най-неопитното око стана ясно, че битката щеше да завърши с победа на полумесеца над кръста. Макар да напругаха и сетните си сили, брянци бяха осъдени. Редовете им се топяха, докато на мястото на всеки убит турчин веднага заставаха други десет. Но когато само минути деляха полка от разгрома, някъде от височината се появи група от стотина — сто и петдесет солдати (толкова броеше вече един полубаталион!), които с щикове в ръка и с

гръмко „Ура!“ не затичаха, а полетяха в помощ на своите братя. Пред всички се носеше храбрият командир на брянци Елерс. Гологлав, разгърден, с почерняло от дима лице, уловил, в едната ръка сабя, а в другата револвер, той тичаше начело на подкреплението, като зовеше с цяло гърло:

— Напред, братя! Напрееед!... Който е на крака и може да държи оръжие — след меен!...

Той и неговите богатири прелетяха двестата крачки до мястото на битката и с яростен вик се врязоха в ликуващите до преди минута турски редове. И стана чудото! Сто и петдесет души срещу десет табора — то е все едно мишката да се преборва с планината. Но имаше и друго: геройският дух на солдата и великият пример на командира. Стъписаха се турците, поколебаха се. Някой изпищя жалко: „Вай, аллах!...“^[8] и обърна гръб. Други го последваха. А който остана, той падна под яростния удар на Елерс и неговите хора.

Брянци преследваха противника чак до хълма Лисата, но там Елерс заповяда на тръбача да свири „отбой“ — колкото и да беше разгорещен от битката, полковникът не загубваше здравия си разум, та виждаше, че всяко отдалечаване от позицията ще обрече войниците му на сигурна гибел. Той изтегли остатъците на полка си, а сам се изкачи на командното си място горе при землянката. Отново огледа околността. Отсреща прогонените табори на Расим паша се бяха посъбрали след бягството и точно подхващаха предишната бясна стрелба към окопите на Брянския полк. Вляво орловци и българските опълченци се задъхваха в щиков бой срещу низамите^[9] на Шакир паша, но сякаш и този път щяха да удържат. Най-тревожно беше положението към север. Там черкезката конница вече почти достигаше спасителния път към Габрово, но нямаше нито един-едничък солдат, който генерал Столетов да им противопостави.

— Ще ни отрежат — произнесе някой.

— Вярно, ще ни отрежат — съгласи се полковник Елерс. — Тяхна работа! А ние ще си вършим нашата — ще се бием до последен човек. Майор Фомичев!

— Заповядайте, господин полковник — каза отривисто началникът на щаба.

— Отдайте разпореждания полкът да премине към кръгова отбрана. И нека се разгласи на хората, че повече не можем да

разчитаме на никаква подкрепа. Ние, брянци, ще умрем до един, но турчинът няма да види гърбовете ни — тъй да се каже на всеки човек!

— Слушам, господин полковник — козирува майорът.

Като даде това нареждане, Едуард Гаврилович Елерс надникна в землянката. И се смързна от учудване и уплаха.

— Къде е детето?! — изрева строго.

Писарят Егор се изправи виновно пред него:

— Виноват, не зная, Ваше високоблагородие — премига объркано. — Бяхме с него тук, но когато ви чух да викате всеки, който е на крака, аз също взех пушката и... А като се върнах, Рада вече...

— Е... е... ето я... Ваше 'ро-дие — заекна някой до полковника.

Ужасът, събран в този глас, накара командира да се извърне бързо. Говореше гигантът Шчербин и сочеше някъде надолу. Елерс проследи погледа му. И видя момиченцето. Макар турските куршуми да плющяха около нея, малката Рада бе нарамила дървена бъклица и с нея подскачаше по камъните далеч напред, даже извън изоставените предни окопи, спираше за малко, навеждаше се, а после отново притичваше по-нататък.

— Разбирате ли? — с безкръвни устни произнесе майор Фомичев. — Детето е намерило отнякъде малко вода и сега обикаля нашите ранени...

— Боже всемогъщи! — прекръсти се молитвено унтерофицерът Шчербин. — Запази я!...

Погледаха минута-две, после полковник Елерс изговори тихо:

— И нека после разправят клеветниците, че българите не били узрели за свободата си, че я получавали даром...

Не позна собствения си глас — така пресъхнало беше гърлото му. Тогава отново се обади Григорий Дмитриевич Шчербин:

— Ваше високоблагородие, разрешете да изведе детето!...

— Върви, унтерофицер — кимна командирът. — И нека бог да пази... и двама ви...

Гигантът затича надолу — не на крачки, а на огромни, подходящи на ръста му подскоци. Затаили дъх, всички горе стояха като вкаменени и само го следяха с поглед. Той прескочи вторите окопи, после се прехвърли през първите и вече сажен^[10] след сажен приближаваше към малката разносвачка на вода. И сега опитните воители със смайване видяха нещо напълно необяснимо: трябваше да се

очаква, че земята около Шчербин и Рада ще заври и закипи от турски куршуми, а то напротив — огънят на вражеските табори разреда и почти замря. Още се чудеха на тази загадка, когато един далечен вик им даде отговора.

— Ура-а-а!... — крещяха непознати гласове някъде зад тях. — Помощ иде, помо-о-ощ!... Ура-а!...

Всички обърнаха глави и видяха онова, което турците бяха съзрели преди тях — яхнали по двама и по трима на кон, към Шипка приближаваха стрелци от „желязната“ 3-а бригада. Дългоочакваната помощ беше дошла! Ура! Ура-а!...

— Спасени сме! — тържествуващо изрече Фомичев. — Може вече да се каже, че Сюлейман окончателно си е строшил зъбите в нашата Шипка!...

— Гледайте, гледайте как бягат черкезите! — обади се Егор Алексеич, писарят.

И наистина щом стрелците скочиха от конете и веднага се нахвърлиха върху тях, черкезите обърнаха конете и презглава побягнаха към своите...

Шипка беше спасена!

Над Орлово гнездо гордо се вееше и плющеше Самарското знаме!...

Привечер полковник Елерс повика целия офицерски състав на полка горе, при командния си пункт. Когато се събраха, появи се унтерофицерът Шчербин, като водеше за ръчица малката Рада. Тя си беше дребничка и малка, но покрай неговата великанска снага изглеждаше съвсем като кукличка. Но иначе добрият Григорий Дмитриевич беше поизмил личицето ѝ, та то сияеше, сякаш с праха и потта от него бяха премахнати и следите на многото преживени ужаси. Всички я посрещнаха с радостни възклицания, а тя им се усмихна и като че самото слънце дойде сред коравите мъже, доведено от тази детска усмивка.

— Господа офицери — изправи се Елерс, — повиках ви, за да решим всички заедно бъдещето на малката Рада. Може би не знаете, но тя си няма никого — нито баща, нито...

— Не сте прав, Ваше високоблагородие — буйно го прекъсна най-младият от събраните, прапорщикът^[11] Беляев с едва наболите мустачки. — Рада има целия Брянски полк!...

Офицерите вкупом прошумяха одобрително, а майор Фомичев се обади:

— С днешното си геройство Рада показва, че е достойна да краси състава на който и да е полк в света, дори и на Брянския!

— Тогава да смятам ли — повиши отново глас командирът, — че сте съгласни полкът да осинови Рада и да поеме завинаги закрилата ѝ?

Отговори му един нестроен, но възторжен хор:

— Тъй вярно, съгласни сме!...

— Ще я възпитаме в духа на брянци! — добави един.

— Ще я пратим да учи в най-добрия лицей — извика друг.

— И ще ѝ съберем зестра — допълни трети. — Предлагам от днес нататък от всяка офицерска заплата да се отделят суми за задомяването на нашата дъщеричка!...

Полковникът Елерс вдигна ръка и когато шумът затихна, заключи:

— Значи, прието?

— Прието! — откликнаха в един глас всички.

— Ще рече от този момент нататък Рада става дъщеря на, хм, хиляда осемстотин и четирима бащи...

— Хиляда осемстотин и трима, Ваше високоблагородие — поправи го началникът на щаба Фомичев. — Преди малко капитан Заватски...

Хиляда осемстотин и трима — толкова бяха останали от 3456-те брянци след деветнадесетата турска атака на Шипка!

Полковник Елерс разтърси глава и не си позволи да се поддаде на мъката си, причинена от тази равносметка.

— Тогава да оформим нещата, както изисква редът. Пишете заповед, Егор Алексеич. „По всеобщо решение в състава на 35-и Брянски полк се зачислява малката българска героиня Рада...“

Той спря озадачен — никой не знаеше как се е наричал бащата на момиченцето. И в този момент, нарушавайки всички устави, му помогна не друг, а най-нисшият по чин — унтерофицерът Шчербин:

— Едуардовна, Ваше високоблагородие.

Всички се засмяха. Засмя се и Елерс, докато кимаше:

— Приемам! За мен ще бъде чест Рада да носи моето име. И тъй, пишете, Егор. „Рада... Едуардовна... Брянска!...“

— Ура! — извикаха офицерите. — Ура-а!...

Едуард Гаврилович Елерс прегърна детето и с него на ръце се показва на бруствера на командния пункт. Чули необикновеното оживление на офицерите, брянци от цялата позиция се бяха изправили и гледаха нагоре. Полковникът вдигна Рада високо над главата си и извиси глас:

— Солдати и унтерофицери, братя! Току-що командването на полка взе решение да осинови...

Не можа да продължи — незапомнено „Ура“, придружено от хвърчащи към небето фуражки, заглуши думите му. После от позицията, над която само до преди няколко часа вилнееше безжалостната смърт, проеча всеобщ възглас, който утвърждаваше живота:

— Ура!... Да живее Рада, дъщерята на полка!...

[1] **Паша** — генерал; висш военен или административен началник. ↑

[2] **Табор** — баталион; дружина. ↑

[3] **Черкезин** — човек от мохамеданско племе из Кавказ, част от което преди Освобождението било заселено по нашите земи и вършило големи издевателства над българското население. ↑

[4] Ени Заара — Нова Загора. ↑

[5] Ески Заара — Стара Загора. ↑

[6] Описаният случай — автентичен. ↑

[7] Текстът на разменените писма — автентичен. ↑

[8] „Олеле, боже!...“ ↑

[9] **Низам** — редовна войска; войник от редовните войски. ↑

[10] Сажен — стара руска мярка за дължина, равна на 2.35 м (една верста = на 500 сажена). ↑

[11] Прапорщик — първия и най-нисш офицерски чин в руската армия. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.